

Finlands Bank
Mariehamn, 27.6.2007 kl. 10.30

Chefdirektör Erkki Liikanen

VILKA ÄR LIKHETERNA OCH SKILLNADERNA MELLAN DE NORDISKA EU-EKONOMIERNÄ?

Figur 1. Vilka är likheterna och skillnaderna mellan de nordiska EU-ekonomierna?

Hur är det möjligt att de nordiska länderna klarar sig så bra och har så likadan ekonomisk utveckling trots att de alla har olika penningpolitik?

Figur 2. Penningpolitik

Finland, Sverige och Danmark har i dagens läge alla olika penningpolitik. Finland har tillsammans med de andra länderna inom euroområdet gått in för en gemensam penningpolitik, och har euron som sin valuta. Sverige har fortfarande sin krona och en egen penningpolitik som baserar sig på inflationsmål. Danmark har också sin krona kvar, men har i motsats till Sverige valt att knyta kronans kurs till euron.

Således har vi tre läroboksexempel på olika monetära regimer i de nordiska EU-länderna; vi har ett land (Finland) som har valt att ansluta sig till en valutaunion; ett land (Danmark) som valt att hålla sin egen valuta men att koppla denna till euron via ERM II-samarbetet; samt ett land (Sverige) som har valt att hålla sin nationella valuta samt att föra en självständig penningpolitik med flytande växelkurs.

Norges penningpolitiska regim är nära den svenska. Det samma kan sägas om Island, men Island avviker såtillvida att man där har haft en större grad känslighet visavi det som händer med valutorna i de så kallade växande ekonomierna. Jag kommer i fortsättningen att förenkla analysen och koncentrera mig på Finland, Sverige och Danmark, de nordiska EU-ekonomierna, väl medveten om att också Norge och Island naturligtvis är nordiska ekonomier.

Man kunde tro att tre olika penningpolitiska regimer skulle leda till olika ekonomisk utveckling. Många trodde också då Finland gick med i euroområdet att det skulle leda till att de nordiska ekonomiernas likartade ekonomiska utveckling skulle börja skilja sig åt mer och mer. Så har det dock inte gått.

Den ekonomiska utvecklingen i de länder jag skall tala om idag, Finland, Sverige och Danmark, har varit stark under de senaste åren. Utvecklingen har också varit mycket likadan, överraskande likadan, i dessa tre länder, och man frågar sig hur det här är möjligt?

Figur 3. Tillväxttakten i BNP

De nordiska ländernas BNP-tillväxt har jämfört med övriga västeuropeiska länders tillväxt varit mycket stark under de senaste åren. I början av 2000-talet upplevde alla tre EU-länder en ekonomisk svacka, men därefter har utvecklingen varit stark. Speciellt det senaste årets tillväxt har varit övertygande. Under år 2006 växte både Finlands och Danmarks ekonomier med över 5 % per år och Sverige ekonomi växte med nästan 5 %. Ur bilden framgår att speciellt den finländska och den svenska utvecklingen är nära anknutna till varandra, medan den danska ekonomins utveckling ibland, till exempel under år 2005, avviker från de övriga två ländernas utveckling.

Figur 4. Inflationen

Också inflationsutvecklingen har varit mycket likadan i de tre länderna, speciellt under det senaste året. Den här utvecklingen är i viss mån överraskande, eftersom det är just i penningpolitiken som de tre länderna valt sina tre olika regimer. Målet för alla tre länders penningpolitik sammanfaller dock; prisstabilitet eftersträvas i alla tre länder, endast tillvägagångssätten är olika.

Även industriproduktionen visar liknande tecken. Här avviker dock Finland en aning från de övriga i och med att Finlands trendlinje är klart brantare än Sverige och Danmarks. Finlands industriproduktion växer snabbare. Nedgången i Finland år 2005 härleder sig från pappersindustrin.

De nordiska ländernas utveckling har alltså under de senaste åren varit förbluffande likadan. En del av förklaringen till det här finner man i de nordiska ländernas många gemensamma drag och beslut.

Finland, Sverige och Danmark är alla **små öppna ekonomier**. Utrikeshandeln är mycket viktig för alla tre länders välbefinnande. Samtidigt är de alla **konkurrensfrämjande** och har upprepade gånger påvisat att man förstår marknadskrafternas betydelse för ekonomisk tillväxt. De nordiska länderna är också **rättsstater, med** ett högt utvecklat **rättsväsen och låg korrupktion**.

Länderna knyts även samman av sin fokus på **utbildningsfrågor** och forskningssatsningar. Också **jämställdhetens vikt** inom utbildningssystemet är en gemensam faktor. Den här frågan har i Finland understrukits kanske ännu mera än i de övriga nordiska länderna.

Utöver de nordiska länderna är **Irland** ett exempel på ett litet, avlägset beläget land med finanspolitisk disciplin som lyckats utnyttja sin position mellan Nordamerika och Europa för att bygga upp sin ekonomi. Irlands ekonomiska tillväxttakt har överstigit de nordiska ländernas prestationer en längre tid.

I det följande kommer jag att gå igenom fyra speciellt viktiga likheter mellan de nordiska ekonomierna: Den höga produktiviteten, den stora offentliga sektorn samt dess höga socialskydd och aktiva arbetsmarknadspolitik, den höga organisationsgraden samt den jämna inkomstfördelningen.

1. Produktiviteten

De senaste årens högre BNP-tillväxt i Sverige och Finland än i de övriga euroländerna härrör sig främst från den **snabbare tillväxten i arbetsproduktiviteten**. De stora satsningarna på utbildning och forskning har troligtvis här haft en avgörande roll. Sverige och Finland har dock skilt sig från Danmarks svagare utveckling. Som ni ser på bilden har Finlands och Sveriges utveckling under åren 1995-2004 varit mycket jämn och på en väldigt hög internationell nivå. Sveriges arbetsproduktivitet har dock ökat mera i handel och transport medan Finlands arbetsproduktivitetssökning koncentrerat sig i en högre grad till industrin. Danmarks produktivitetssökning har varit betydligt sämre.

Figur 5. Branschvisa bidrag till arbetets produktivitet

Generellt sett har tillväxten som härrör sig från det som kallas fördjupning i informations- och kommunikationsteknikkapitalet varit större i de skandinaviska länderna än i euroområdet generellt. Nyligen har empirisk forskning påvisat att investeringar i informations- och kommunikationsteknik, IKT, märkbart har påverkat produktivitetstillväxten i USA. Det här ger stöd åt teorin om att den skandinaviska produktivitetssökningen kunde härstamma från högre satsningar på IKT.¹

En potentiell förklaring till varför de nordiska ländernas produktivitetssökningar har varit högre än det europeiska snittet kan också finnas i **konkurrensfrämjande avreglering av produktmarknaden**. De nordiska länderna har relativt sett låga regleringar på produktmarknaden och den ekonomiska politiken har fokuserat sig på att främja och lyfta fram företagens konkurrenskraft.

En avreglering av produktmarknaderna leder oftast till att organisationer effektiveras och därmed till att olika teknologiska hjälpmedel tas i bruk. Teoretisk forskning visar att produktivitetseffekterna av en avreglering av produktmarknaden inte är entydigt positiva. Empirisk forskning visar dock att det finns en positiv relation mellan avreglering av produktmarknaden och produktivitetstillväxt².

¹ Oliner och Sichel, 2000, The Resurgence of Growth in the late 1990:s: Is Information Technology the Story? The Journal of Economic Perspectives 14 (4)

² Nicoletti och Scarpetta, 2005, Regulation and Economic Performance: Product Market Reforms and Productivity in the OECD, OECD Economic Department WP 47.

2. Stor offentlig sektor

Låt oss för ett ögonblick lämna produktivitet och produktmarknader, som har varit gemensamma framgångshistorier för de nordiska länderna, för att istället övergå till en annan gemensam faktor; den **stora offentliga sektorn**.

Alla de nordiska länderna har en stor offentlig sektor. Sverige har de största offentliga utgifterna per ca 56 % av BNP. Finland och Danmark har också en offentlig utgiftsandel som överstiger 50 % av BNP och hör således till Europas toppkast gällande stor offentlig sektor.

Figur 6. De offentligt anställdas andel av totala sysselsättningen

Det här har medfört stor offentlig sysselsättning, något som i olika utsträckning också har bidragit till att hålla sysselsättningen hög, speciellt i Sverige och Danmark. Där utgör den offentliga sysselsättningen över 30 % av hela sysselsättningen. Finlands siffra ligger kring 25 %, då motsvarande siffra i USA är 15 %, i Nederländerna 11 % och i Irland 13 %.³

Figur 7. Den offentliga sektorns över/underskott

Figur 8. Offentliga sektorns skuldsättning

Hand i hand med den stora offentliga sektorn går dock den **finanspolitiska disciplinen**. De nordiska länderna har länge kännetecknats av en sund offentlig sektor med finansieringsöverskott och relativt sett små offentliga skulder. På bilden ser man att alla tre länderna har överskott i de offentliga finanserna. Följande bild åter visar att de offentliga skulderna är sjunkande och internationellt sett små.

Hand i hand med den stora offentliga sektorn går det **generösa socialskyddet**. Det har ofta starkt sammanknutits med idén om det nordiska välfärdssamhället. Alla tre länder har en mycket hög ersättningsnivå. Sverige, Danmark och Finland satsar alla också relativt mycket på aktiv och passiv arbetsmarknadspolitik, och det här slukar stora summor ur den offentliga sektorns kassa.

Figur 9. Offentlig satsning på arbetsmarknadsprogram

³ OECD economic outlook database

Danmark satsar så mycket som ca 1,8 % av BNP på aktiv arbetsmarknadspolitik medan Sverige och Finland spenderar ca 1,2 respektive 1 % av BNP. Totalt använder Danmark 4,5 %, Finland ca 3 % och Sverige ca 2,5 % av BNP på såväl aktiva som passiva arbetsmarknadsprogram.

För att finansiera den stora offentliga sektorn, det omfattande socialskyddet och sysselsättningspolitiken, har de nordiska länderna **höga skatter**. Såväl den genomsnittliga skattekenen samt marginalskatten för högt betalda individer är mycket höga, speciellt i Sverige.

3. Hög organisationsgrad, täckande arbetsmarknadsavtal samt koordinerade löneförhandlingar

De nordiska länderna karaktäriseras av en **hög organisationsgrad**, det vill säga facktillhörighet, samt en hög täckningsgrad av arbetsmarknadsavtal. De nordiska ländernas organisationsgrader, mellan 70 och 80 procent, hör till världens högsta. De kollektiva avtalens **täckningsgrader** är 90 % i Finland och Sverige och ca 80 % i Danmark.

Figur 10. Hög täckningsgrad

Under de senaste åren har Finlands system med centrala parter på toppnivå som förhandlar fram centrala "sociala kontrakt" avvikit från de danska och svenska systemen, där förhandlingarna huvudsakligen sker på bransch- eller företagsnivå.

Figur 11. Graden av centralisering i löneförhandlingarna

I alla länder sker dock hela tiden förändringar i förhandlingsstrukturerna. I Finland kommer vi inte att ha en så kallad inkomstpolitisk helhetslösning i år, utan den pågående förhandlingsrundan sker istället på branschnivå.

4. Jämn inkomstfördelning

Förenlig med de centralt organiserade löneförhandlingarna är den **jämna inkomstfördelningen** i de nordiska länderna. Sverige har den jämnaste inkomstfördelningen och därefter följer Finland och Danmark.

Fastän inkomstskillnaderna är små så finns det ändå tecken på ökade inkomstskillnader i de nordiska ekonomierna. Ojämlikheten i bruttoinkomster har ökat stadigt under det senaste årtiondet i alla de nordiska länderna. Den här utvecklingen har dock varit långsammare än i de anglosaxiska länderna.

Det finns, som ni märker, en stor mängd likheter mellan de nordiska ekonomierna. Likheter har vuxit fram gradvis och motsvarar i viss mån det som ibland menas med den nordiska modellen.

Figur 12. Hur skiljer sig de nordiska länderna från varandra?

Trots att de nordiska ekonomierna utvecklats överraskande lika under de senaste åren så finns det också **olikheter** att peka på. Den kanske tydligaste skillnaden mellan Finland, Sverige och Danmark är **attityden till EU och tidigare EG**. Det fanns stora skillnader mellan de nordiska ländernas attityd till EG eller EU när de på sin tid blev medlemmar. För Finland betydde inträde i EU på ett annat sätt än för Danmark och Sverige säkerhet och trygghet och en märkbar förändring från det något isolerade läge landet hade befunnit sig i. Att Finland gavs medbeslutanderätt kring bord vi förut inte suttit vid var av stor vikt för landet.

En liknande situation uppstod i samband med inträdet i euroområdet och när euron togs i bruk. För Finland var det väldigt viktigt att ta del i besluten i Europas kärna. I Sverige och Danmark tänkte man delvis i andra banor och värnade mera om sitt eget "oberoende" och valde att hålla kvar den egna valutan och den egna penningpolitiken. Olikheter mellan de nordiska ekonomierna sträcker sig dock längre än till de rent politiska besluten man har fattat.

Arbetsmarknadernas struktur och funktionssätt är en av de stora egenskaper som skiljer åt de nordiska EU-länderna. Speciellt Finland avviker från de andra med sin relativt sett låga sysselsättningsgrad och förhållandevis höga arbetslöshet.

Jämfört med de övriga länderna inom euroområdet ter sig Finland i mångt och mycket som ett modelland med hög kvinnlig sysselsättning, låg långtidsarbetslöshet och hög sysselsättningsgrad generellt. När man synar den finländska utvecklingen ur ett nordiskt perspektiv är bilden däremot inte lika positiv.

Arbetslösheten är idag betydligt högre än under 1970-talet i alla tre länder. Finland är ändå på efterkälke gällande såväl sysselsättning som arbetslöshet. En förklaring till varför så är fallet kan man finna i sysselsättningen av de äldre. Här har Finland misslyckats jämfört med Sverige och Danmark. Även gällande sysselsättningen av yngre är Finlands utveckling svag jämfört med Danmark, men i den jämförelsen så klarar sig Finland bättre än Sverige.

Figur 13. Ungas arbetslöshet

Då man granskar arbetslöshetsutvecklingen i de tre länderna märker man att Danmark skiljer sig ur mängden. Danmarks arbetslöshetsgrad är mycket låg. Tidvis under 2000-talet har även Sveriges arbetslöshet varit kring 5 % men har nu konvergerat med Finlands sjunkande arbetslöshetsgrad.

Figur 14. Arbetslöshetsgraden

Figur 15. Deltidsanställningarnas andel

En annan märkbar skillnad mellan Finland och de två andra länderna är deltidens andel av de sysselsatta. Deltidsanställningarnas kraftiga tillväxt har blivit en trend i hela Europa under de senaste åren. Den här trenden har inte slagit igenom i Finland i samma utsträckning som annorstädes, främst på grund av kvinnornas höga heltidssysselsättning. Det här påverkar dock sysselsättningsstatistiken, som för Finlands del ser sämre ut. Ur bilden framgår att deltidens andel av alla anställningar är nästan 10 procentenheter högre i Sverige och Danmark än i Finland.

De stora olikheterna mellan speciellt Danmarks och Finlands arbetsmarknader härrör sig också från den arbetsmarknadspolitik man fört. Danmarks arbetsmarknad ses som en av Europas mest flexibla och modellen kallas även ibland för "flexicurity" -modellen.

Löneförhandlingarna i Danmark sköts på företagsnivå. Det låga uppsägningskyddet kompenseras av ett mycket generöst arbetslöshetskydd. Man använder sig mycket extensivt av aktiv arbetsmarknadspolitik och den låga marginalskatteken ger i Danmark incitament till rörlighet och produktivitetsökningar. Dessutom används visavi unga, under 25 år, en del tvångsåtgärder med målsättningen att aktivera dem på arbetsmarknaden. Sverige, och speciellt Finland, har säkert ett stort intresse att studera den danska modellen, även om ingen modell direkt kan kopieras från ett land till ett annat.

Figur 16. Arbetskraftsbrist

Trots nationella avvikelser har de nordiska arbetsmarknaderna även ett gemensamt växande problem och det är bristen på kunnig arbetskraft, något som jag vet att är ett problem också här på Åland. Alla tre länder som jag här har granskat har hög brist på arbetskraft inom bygnadsbranschen och speciellt i Danmark har bristen spritt sig till övriga sektorer snabbt. Danmarks låga arbetslöshet gör att arbetskraftsbristen riskerar att bli ännu mer akut än i Finland och Sverige, men problemet karaktäriserar alla de här länderna för tillfället. Ur bilden framgår bristen på arbetskraft inom industriföretag. Problemen är växande i alla tre länder, men Sveriges situation ser betydligt ljusare ut än Finlands och Danmarks.

Företagssektorns struktur samt produktionsstrukturen

Ett sista viktigt drag som skiljer de nordiska ekonomierna åt är ländernas olika företagsstruktur och produktionsstruktur. Vår ekonomi baserar sig fortfarande i större utsträckning än de övriga ländernas på industri. Finlands industriorientering härstammar från stark traditionell storindustri: skogsindustri, metallindustri och senare högteknologisk industri.

Figur 17. Branschvis bruttovärdeökning, 2006

Servicenäringarnas framfart har inte varit lika stark i Finland som i resten av Europa. Ur bilden framgår att såväl de finansiella tjänsternas andel av bruttoförelädlingsvärdet som övriga tjänsters andel är märkbart lägre i Finland än i Sverige och Danmark. Trots det växer tjänsternas roll i samhället hela tiden.

Även själva bolagsstrukturen skiljer sig mellan länderna. Danmark kännetecknas av en ägarstruktur som ofta baserar sig på en institutionell ägandebas i börsnoterade bolag. I Finland och Sverige har man varit snabbare att integrera näringslivet i världsekonomin genom företagsköp, medan det i Danmark har skett betydligt färre utländska företagsköp.

I alla tre länder är de små företagens vikt stor för ekonomin. Företag med färre än 10 anställda utgör i Sverige 95 %, i Finland 93 % och i Danmark 92 % av alla företag. Andelen av bolag som har mer än 50 anställda är i Sverige endast 0,8 %, i Finland 1,2 % och i Danmark 2 %.

Skillnaderna i företagsstruktur mellan Finland och Sverige å ena sidan och Danmark å andra sidan är ändå rätt så stora. I Sverige och speciellt Finland står de verkligt stora företagen (med mer än 250 anställda) för den absoluta merparten av förelädlingsvärdet (value added)⁴.

I Danmark skapar de stora företagen endast ca 53 % av förelädlingsvärdet medan de stora företagens andel av förelädlingsvärdet i Finland ligger kring 65 % och i Sverige kring 62 %. Skillnaden i företagsstrukturen kommer från att de små företagen (med 10-49 anställda) och medelstora företagen (med 50-249 anställda) i Danmark skapar en större andel av värdestegringen än i Finland och Sverige. Mikroföretagens bidrag skiljer sig inte märkbart mellan länderna.

⁴ Eurostats senaste data för år 2002.

De nordiska länderna som jag här har granskat karaktäriseras av många likheter, men också av vissa olikheter utöver de olika penningpolitiska regimerna. Den ekonomiska utvecklingen har under de senaste åren varit övertygande och många blickar riktas mot Norden som en exempelregion. Man talar som bekant ibland om den "nordiska modellen" när man granskar de institutionella lösningarna typiska för den nordiska välfärdspolitiken men också när man tänker på den positiva utvecklingen i regionen. Huruvida det är korrekt att prata om en modell eller bara om liknande politik är dock svårt att säga.

Det som är ett faktum är att man i Sverige, Finland och Danmark har fattat många liknande ekonomisk-politiska beslut. Speciellt beslut som ansluter sig till ekonomisk avreglering, främjande av konkurrens och satsningar för att höja produktiviteten och därigenom den ekonomiska tillväxten har varit viktiga för Finlands, Sveriges och Danmarks framgångar under de senaste åren.

Gemensamt för de tre ekonomierna är också tanken om ett inkluderande samhälle som försöker undvika att individer slås ut. Detta kräver en flexibel och ekonomisk organisation av de sociala systemen, där produktiviteten växer. Ett dylikt system är en utmaning men samtidigt också en tillgång.

De olika tillvägagångssätten i arbetsmarknadspolitiken understryker dock skillnaderna mellan länderna och skillnaderna i de val man har gjort. Det här ger kanske en potentiell bas för framtida reformer av den ekonomiska politiken i Finland.

Men de nordiska länderna har fortfarande mycket att lära också av andra. Ekonomisk framgång kräver kontinuerliga reformer. Att hålla ett land konkurrenskraftigt, starkt växande och med hög sysselsättning och samtidigt bibehålla ett omfattande välfärdssamhälle är ingen lätt match. Det här gäller nationalstaterna liksom också regionerna. Det här är något som ni här på det självstyrda Åland också är väl medvetna om och något som ni i era ekonomisk-politiska val säkerligen är redo att värna om.